

GUARANI

VIDEO TITLE: Luis Felipe López-Calva ndive ñomongeta | Pehẽngue 4

[00:00:10][00:00:46] **Federico Kukso** – Maitei. Tapeẽguahẽ porã ko mbo'esyry en línea "Momaranduháruera oikuaava'erã COVID-19 Vakúna rehegua". Ñaimema pehẽngue 5 ha, Jahecha hápe mba'éicha ikatu jajapo porãve ñane rembiapo vakunasiõn rehegua arapy ojeporu hápe Castellano ñe'ẽ. Che rera Federico Kukso pytyvõhára Castellano ñe'ẽme. Ko árape aime Luis Felipe López Calva ndive, ha'e omotenonde tendakuera América Latina ha Caribe pe orekóva Programa Naciones Unidas Desarrollo rã. Aguyjetaite reimere orendive, Luis.

[00:00:41][00:00:48] **Luis Felipe López** - Aguyje ndéve katu Federico.

[00:00:43][00:00:59] **Federico Kukso** – Néi ñañepyrũ. Umi ndoikuaáiva peguarã. Mba'e pe Programa Naciones Unidas Desarrollo rã.

[00:00:50][00:01:54] **Luis Felipe López** – Aguyje. Pe Programa Naciones Unidas Desarrollo rã, amombe'uta mbykymi, ha'e peteĩ pehẽ orekóva Naciones Unidas pe sistema pe, ha'e pe tenda omotenondéva ñomongetaha, mba'e ojejapóta, oñemoirũha umi tetãnguera oguerekóva politika de desarrollo. Roime 170 tetã ko arapyre. América Latina ha Caribe pe roguereko 23 tetã romba'apoha. Peteĩ Centro Regional Panamá pe, Upeguive roñangareko 40 tetãre ha ijerere. Ja'e porãserõ, ore ha'e pe kangue mbaretevéva orekóva tembiapo jera Naciones Unidas pe.

[00:01:32][00:02:29] **Federico Kukso** – Mokõi aryháma ñaimeha ko COVID pandemia pe, pokã jasy ojapo oñemosarambi hague vakúna oñeha'ãroitéva. No guahẽ jojái. Heta tetã oguereko rasa vakúna. Katu jahecha América Latina ha ijerere ohupyty vakuna, katu ndaha'ei oñeikotevẽháicha. Mba'ére ndeveguarã, iporã oĩ teko joja vakúna ñemosarambi pe ha mba'ére ñamombaretéva'erã upe teko joja.

[00:02:06][00:03:18] **Luis Felipe López** – Federico iporã jajehesa reko ã mba'e réhe. 80 % rasa vakúna ko'agaite oguereko umi tetãnguera iviruvéva ha ni 1 % ndohupyty'i umi tetãnguera imboryahúvape. Tuicháiterei pe teko avy oĩ heta tetã rupi. Upe teko avy ivai, mba'ére, Jahechahagueicha mba'éicha ojepyso pe virus ndoikuaai frontera. Hetáma ja'e ha hetama ñahendu, katu ape oiko upéicha, avave ñañaiméi seguro, opavave ñaime peve seguro. Upeicharõ, ñañañevakunai aja, ndaikatumo'ãi ñaime porã ni seguro yvy ape ári.

[00:03:09][00:03:50] **Luis Felipe López** – Ja'éva'erã, ñaséva'erã ko mba'asy vaigui, ko tragedia gui, péicha avei ñamomyi je'yva'erã pe ekonomia. Nda arei kuñakarai Ngozi Okonjo, omotenondéva Organización Mundial de Comercio he'i umi Tetãnguera pytyvõhára viru oñangarekóvape, oiko haguã rekuperasion vakuna oñemosarambiva'erã, upéi ñañeha'ã ñamombarete je'y pe ekonomia. Upeicharõ ko mba'asy ñande jopy ndaha'ei ñane resáime aõnte, avei hapykueri ñande jopy ekonomia pe. Jaikuaa porã, ape amohu'ã, ñañangareko pya'erõ ñande jehe, ñañe vakuna pya'erõ naipa'ũmo'ãi ko

pandemia, ha ko virus ndaikatumoäi oguereko variante pyahu. Ha'ete ñañaniva, ja'e poräserö, ñasërö tenonde jahapejoköta ponove ojepyso pe vírus, jajokokuaa pe ñani jaguereko hápe virus ome'ëva mba'asy ivai ha ijetu'uvéva.

[00:04:22][00:04:23] **Federico Kukso** – Embohováima kuri, ambopypukusevénte. Mba'e ojapo pe ñemosarambi nda ijojáiva. Oĩ tetãnguéra ipya'evehápe pe ñemosarambi, Chile ha Argentina tuicha oñemotenonde, Bolivia, Paraguay ha Perú renondépe pe vakúna ñemosarambime. Región jerére, mba'e ikatu oiko, taha'e pe ekonomia, jehepyme'ë, mbohupa oguatáva, mba'éicha rehecha.

[00:04:55][00:05:10] **Luis Felipe López** – Iporã oñemombyte, mba'e oikóva tetãnguérare ha mba'e oiko tetãnguéra ryepýpe, moköive mba'e ijetu'ú. Erehaguéicha oĩ tetãnguéra Chile ha , Uruguay icha ohova tenonde pe vakunasiön. Péicha avei tetãnguéra oĩva Caribe inglés pe omba'apo pya'e porã, he'ise ha'ekuéra ohapejoko ipya'évéta pe mba'asy, ha'e haguéicha ohupyty pya'erö ohenonde'ata vírus jepyso, yrö ombotyva'erã tetã rokë, oñeñangareko haguã ponotei ohupyty mba'asy umi neiráva oñevakuna, katuate pe ekonomíape ijetu'uta.

[00:05:38][00:05:59] **Luis Felipe López** – Umi tetãnguéra ndo hupytyi hetáva omotenonde tapichakuéra oikotevëvéva pe vakúnare. Mba'e he'ise. Oĩha peteĩ pehë ohupyty ra'ëvéva vakúna, pe'a ombotuichavéta pe jojaha'y ojequerekóva, ha'ete vaicha péichantevoi teko. Péicha ojehepejoko, mbo'eha'oku éra oñemboty, pe'a ojoko avei pe ekonomia. Okakuaave ohovo pe pa'ü oĩva tetãnguéra a pytépe ha tetãnguéra ryepýpe. Añete, oikohañgua intervensiön joja oñemoguahëva'erã pya'e vakúna péicha añoite ikatúta iñakãrapu'ã ã.

[00:06:36][00:06:18] **Federico Kukso** – Oiko haicha heta tendarupi ko arapyre, oĩma moköi chagua tapicha: umi oñevakunáva ha umi neiravagueteri , Upéicharö pe pa'ü eréva apytépe oĩ je'y moköi pa'üve.

[00:06:58][00:08:18] **Luis Felipe López** – Upéichaite. Cheéve guarã upévare peicha oñehenói. Oĩ mekanismo multilateral ha'eva Covax, upépe oiko ñomongeta, ijetu'ú, ã kontrato bilateral ijetu'ú rupi, ojequereko avei propuesta, kuehe rohecha peteĩ ikatúva ha'e pe mekanismo regulatorio. Rohecha peteĩ omboguapyhápe héra tapichakuéra omotenondéva arapy, mburuvicha kuéra, tendotakue, Premio Nobel de Economía, Premio Nobel de Medicina he'iva OMC ikatúha ohecha, che ñyrö, Organización Mundial de la Salud, ohechava'erã klausula ojeipe'a haguã patente umi pohã apoha orekóvagai, upeicha oñemosarambi jojáta ha ikatúta ojejapo ambue tetãme. Oĩ he'iva naiporãiha, ojukata rupi pe ñeha'ã ojejavóva oñeguenohë haguã vakúna pyahu. Oiko rire péicha ary jahasava'ekuépe ndajaguerekomo'ái gueteri vakúna, ndaipóri rupi insentivo ojejapo haguã. Oĩ he'iva oĩ porãha, upeicharö ñambyaty pira pire ojejogua haguã patente umi ijapoharegui ha peicha oñemoguahë jojáta vakúna. Añete hape ojequereko tape, katu pya'e ojehecháva'erã. G20 pe oĩma aty oñemba'apo haguã ojequerekóma ñomongeta. Ojequereko aty mba'aporã omotenondeva Helen Clark, oipytyvö México tendota Ernesto Zedillo ha'ekuéra oñeha'ã ohesã'yijo pe ñembohováí.

[00:08:46][00:08:40] **Luis Felipe López** - Añete pe eréva. Ko yvy ape ári jaiko teko avýpe. Latinoamérica ha Caribe oĩháme tuicháiteve pe teko avy. Nda jaha pya'eirõ vakunasiõn re ñambo tuichavéta upe teko avy, heta ary jahasata oñemboty haguã upe pa'ũ.

[00:09:10][00:08:55] **Federico Kukso** – ko porandu oimene opavave ojapo. Naha'ãroĩ embohovái hekopete, ndépa mba'e ere, Ikatúnepa oñembo pya'éve vakúna ñemosarambi ha ñemoĩ.

[00:09:23][00:09:42] **Luis Felipe López** – Oĩ mbohapy mba'e oje'eva. Pe oferta, ojeguerékopa vakúna. Angete ha'e kuri. Umi dato rupi oñeha'ãrõ ko ary pahávo ogehupyty 80 ýrõ 89 vakúna oĩva aporekópe. Peicha ojekalkula, ha katu añete hápe ogehupytyta 20 vakúna rupi, oikóva, ha oñemosarambiva geográficamente. Ko'aga jaguereko 8. Ñaporanduva'erã jahecha tetãnguéra orekóne kapasidad oguerahaka haguã opa tendarupi upe oferta. Peicha ikatuta....

[00:10:17][00:11:15] **Luis Felipe López** – Péicha mba'e ñepyrũ ha'e vakúna oferta. Mba'eicha ikatu isãsõ pe oferta, ha oñembo tuicha ojeguerékova, patente pyahu rupi. Mokõiha, opávave tetã orekova'erã pira pire ohupyty haguã vakúna. Nda opavavéi tetã oguereko. Oĩ ojeporekáva ojeruréva oiporu haguã. Banco bilateral oĩva tuicha pytyvõ ogueru. Tetãnguéra ojogua haguã vakúna. Pe tenda'ĩ fiscal oñeikotevẽ. Tenda, ha kapasidad orekova'erã pe tekuái tesãirã, ojejapo pya'e haguã. Peteĩ mba'e ojehecháva Chile pe ko vakunasiõn pya'e ogehupyty ,Chile oreko rupi tradicionalmente tesãĩ rekuái ikatupyryva, avei jahecha upéicha Uruguay, México, Brasilpe. Brasil ha México oĩ desentralizado ha katu oguereko pe sistemape tuicha kapasidad. Ha pe ndaipori hápe, upépe roike ore PNUD gua, ha ambue omba'apóva oporoipytyvõ haguã Organización Mundial de la Salud, Organización Panamericana de la Salud, avei UNICEF, péicha opavave roñeha'ã roipytyvõ tetã rekuái pe oñemosarambi pya'e haguã.

[00:11:43][00:12:14] **Luis Felipe López** – Oĩ peteĩ mba'e ha'eséva, tapichakuéra oikóva umi tetãnguérape ogueroviava'erã pe aporeko ojejapóva, hesakáva'erã. Ñorairõ jahecháva ha'e umi tenda ndojeguerekóĩ hagúepe tesakã, oje'e Vakunasiõn VIP, péicha oikóro tapichakuéra oikóva upé tetãme ndogueroviamo'ãi ha pe'a ha'éta pa'ã ojeguerekótava. Romoirũ umi mecanismo digital rupi, tecnología digital jeiporúpe, roguereko momarandu oikóva. Ha ape pe'ẽ momaranduhárakuéra pe guereko tuícha tembiapo, pehecha tojejapo hesakã porã opa mba'e. Péicha opavave ikatúta oguerovia ojejapóha teko jojápe.

[00:12:39][00:12:31] **Federico Kukso** – Mba'e tembiasa, ko pandemia épokape, ojejapo hápe mbeguekatu pe vakunasiõn Kampaña neirã oñemombe'u, térã oñemombe'u je'y va'erã momaranduasãĩ rupi. Hesakã erekuévo.

[00:13:02][00:13:35] **Luis Felipe López** – Chéve guarã tuicha mba'e, ha'e hagueicha ojeguereko 20 patente ikatúva ojeiporu, tapichakuéra oikuaava'erã pe vakúna oiporúva iporãpa, oikópa. Mávapa añetegua, mbo'y ára oñangarekota ñande rehe. Avei tapichakuéra orekova'erã pe ñangareko oñevakuna rire, oiméramo jepe ndaikatui oñekontagia, ikatu oporokontagia, ikatu ogueraha pe virus ha oiko chugui canal de contagio. Pe kalidad orekóva momarandu oguereko hapykuéri tapichakuéra remiandu.

Oimeramo ñane pytyvôta ojeguereko upe'a ha'e kambio de comportamiento, upe kambio ikatu ogehupyty pe momarandu rupi. Upévare ha'e pe momarandu oje'eva'erã hekópete porã.

[00:14:04][00:14:27] **Luis Felipe López** – Jaguereko avei mba'e imbaretéva oiko haguã pe reactivación. A más ko vakunación Kampaña oñeikotevẽ tapichakuéra oho oñevakuna ojevýva'erã mbo'eha'ópe jeheko mbo'e. Jahecha heta mba'e nañaikumbýiva. Oipe'ama hokẽ, restaurante ha centro vy'a rã. Mbo'eha'ó oñemboty, oje'e ha'eha tenda ojeguereko hápe contagio, jaikuaahápe hetave kontágio ojeguerekoha ambue tendápe, upépe momaranduasãiha, omba'apo mbaretéva'erã. Ombohasa marandu toipe'a hokẽ mbo'ehaokuéra tojejapo upe protokólo sanitario.

[00:15:00][00:14:54] **Luis Felipe López** –

Upéi tembiapo jehecha je'y. Tembiapo ñepyrũ omombaretéta opa mba'e, ape inversión privada tuicha mba'e. Upeicha, ha'e je'y marandu oguerahava ojejapo mba'e porã omomýiva pe ekonomia oñeikotevẽ. Jahechahaicha momaranduasãihára tuichaiterei mba'e ko recuperasion pe.

[00:15:24][00:15:13] **Federico Kukso** – Ñamohu'ávoma, aguyje reme'ẽre nde aravo. Erema angete Ko teko avy ikatu ñande gueraha 10 ary pandemia rire. Mba'éicha reimo'ã, pe 3er ary, pe irundyha, mba'éicha reimo'ã ary kuéra aguive.

[00:15:43][00:16:04] **Luis Felipe López** – Néi hetaiterei mba'e ndajaikuaáiva. Oje'e okakuaátaha ñane ekonomia, ojevýta, tuicha ho'a ha opu'ã tuichaiteveta avei. Ha'eta ary tuicha iñakãpu'áva ndojojámoãi, umi aty ikatúva opu'ã umía osëta tenonde. Teko avy ojehecha, ohasa porãva ha'e umi oikóva tecnología re, avei ambue ohasa asýva ha'e turismo. Ani ni ñañe'ẽ Caribe re. Nda ha'ei Caribe añonte. Turismo ohasa asy. Sectorialmente avei ojeguereko heterogeneidad tuicha. Upéicha jahecha.

[00:16:31][00:17:13] **Luis Felipe López** – Jahecha jahupytypa...ojehupyty porãta pe vakunación Latinoamérica ha Caribe ikatu ary ouva mbytépe. Upeicharõ jaguerekóta gueteri peteĩ ary komplikado tesãi guive ñama'erõ. Oje'e jo'ava'erã tojejapo umi protokólo sanitario, ta iñambue tekove, ñañangareko ojehe. Avei ahecha pe normalidad pyahu oúvape Organización Mundial de Salud ikatu he'i jaguerekóva'erã vakunación periódika, pe'a he'ise ñañevakunava'erã kada ary, mokõi ary. Ñañevakunava'erã ñañangareko haguã ojehe, pe'a ha'eta ñane normalidad. Upérõ guarã ojeguerekomane heta patente ojejapo hagua vakúna.

[00:17:29][00:18:09] **Luis Felipe López** – Nda arei, PNUD ramo rojapo pe Informe Global de Desarrollo Humano hérava Desarrollo Humano ha Antropocéno – péicha ojehero upe era geológica omoambúeva'ekue, yvy póra ha ka'aguy reko, iporã jahecha mba'éicha iñambu'eva'erã, ohejátava ñambyaje prosperidad ekonomika, umi ñemo'ambue jaguerekóva yvy ape ári. Mba'asy ou ñandevé nda jaguero'horyi rupi ka'avo. Ha'e avei jaguerekóva'erã ambue arýpe ñomongeta mbarete porã ñañeha'ã jajapo tembiapo oñondive ñaipytyvõvo ka'aguype. Péicha añoite ikatúta ñaime seguro ñamboajéramo ka'aguy.

[00:18:37](00:18:19) **Federico Kukso** – Ýrõ jajehe sareko pandemia pyahure. Oje´e oĩvetaha pandemia ñembya´i rupi tekoha

[00:18:47](00:18:43) **Luis Felipe López** – Upéichaite. Cheve guarã upépe oĩ pe jajapo vaíva. Ko´a ha´ei tragedia tuicha oikóva yvy ape ari, añete tragedia regional, jaiko hápe, avei ha´e nambí jepoka jahechami haguã mba´éicha oguata ohóvo pe ekonomía ha teko aty.

[00:19:07](00:18:55) **Federico Kukso** – Néi japyta ã ñe´ẽre. Aguyje nde aravóre. Katuete ne ñe´ẽ ideprovehota opavave oĩva ko mbo´esyrype. Aguyjetaite.

[00:19:17](00:19:02) **Luis Felipe López** – Aguyjetaite Federico. Ekapa´e opavavépe ideprovecho ko aravo mbo´esyrype.

[00:19:25](00:19:03) **Federico Kukso** Aguyje.